

Ջին դատաստանի օրուան սպասել չի նը-
շանակեր: Վարդապետութիւնը չափէն ա-
ւելի որոշ է, և ո՛ր և է խնդիր չի վերցնէր.
բաւ է յստակ աչք ունենալ: Քաւարան
բառն ալ զինքը շատ կը գայթակղեցնէ և
կը ջղայնացնէ: Սակայն մեր ամենէն ա-
ւելի նուիրական գրքին՝ Շարականին մէջ
գործածուած է այն. տես ժամակարգու-
թիւն, տպ. վենետ. էջ 333 և էջ 1033,
հմտ. 4. Գրք. Աւետիքեան բացատրու-
թիւն շարակ. էջ 533: Այդ տեղերուն մէջ
Եկեղեցին՝ քաւարան կոչուած է: Արդ,
ինչպէս եկեղեցին աշխարհիս վրայ մեղքի
քաւարան է, հանդերձելոյն մէջ ալ պա-
տիժներէն ազատելու տեղոյն՝ լաւագոյն
է քաւարան ըսել: Հետաքրքրական է նաեւ
խմբագրին պարզած տեսութիւնը, ուր ա-
ռանց անդրադառնալով՝ ինքնիրեն կը հա-
կասէ: «Քրիստոնէական մտածումին մէջ,
կ'ըսէ նա (և ուղիղ կերպով), չի կրնար
երբեք չլինել քաւութեան գաղափարը, զոր
հոգին գերեզմանէն անդին ալ կրնայ ըն-
դունիլ միշտ՝ իրեններուն աղօթքով...»:
Ճիշտ այս է ուղղափառ վարդապետու-
թիւնը: Բայց զարմանալի կը թուի իր
յաւելածը. «այսչափ միայն, ո՛չ աւել-
ի»: Հոգին քաւութիւն գտնելէն վերջ՝
ալ առելի ինչ պիտի ուզէ. աստուածա-
նալ: Միայն մաքրուիլ, սրբուիլ, սուրբ
ըլլալ. իսկ առելին՝ աւելորդ է: Կը յարէ
դեռ. «Քաւութիւն, ո՛չ քաւարան»:

Մկրտութիւն առնելու տեղոյն՝ կ'ըսենք
մկրտարան, վարժութիւն առնելու տեղ-
ոյն՝ ամէն հայ՝ կ'ըսէ վարժարան. արդ
քաւութիւն առնելու տեղոյն կամ վիճա-
կին, Հրամանքնիդ ինչ պիտի ըսէք, Տէր
խմբագիր...: Ինչ անուն կ'ուզէք դրէք.
հարցը քաւութիւն գտնելու սկզբունքին
վրայ է, որուն ուրախ եմ որ Դուք չէք
հակառակիր: Բայց լաւ կ'ըլլար աստուա-
ծաբանին հետ՝ հայկաբանին ճաշակն ալ
գոհացնել:

Պարսաւած էի և դարձեալ կը պարսա-
ւեմ հաւաքական խոստովանանքի չարա-
չար կիրառութիւնը, որ ծոյլ և անհոգ
պաշտօնէից մեղադրելի գիւտն է, և բաց-
արձակապէս խորհրդի արժէք չունի: Մեղ-
քը, Աստուծոյ հանդէպ տեսակ մը պարտք
է: Արդ քահանայն, Աստուծոյ կողմանէ
դատաւոր կարգուած, հարկ է գիտնայ
իւրաքանչիւրին պարտուց ծանուցութիւնը՝
և ըստ այնմ իր վճիռն արձակէ: Հաւա-
քական ձեւին մէջ քան մը չի կրնար հաս-
կընալ: Եւ, միթէ այդ 12 - 14 - 15
տարեկան տղաքը մեղք չունին, կամ յան-
ցանքնին հաւասար է, և խղճի նոյն խայթը
կը կրեն:

Կ'առարկէ ինձ քահանայից առանձնա-
կան խոստովանութիւնը, որուն ես վա-
ղուց քաջածանօթ էի, եւ անոր համար
հակառակ բան մը չէի գրած: Բայց չը-
մոռնայ որ այդ խորհուրդը միայն քահա-
նայից ի նպաստ հաստատուած չէ:

Ի հարկին աւագերէցը կը տնօրինէ ե-
ղեր: Ուր որ իրապէս հարկ կայ, այն
յոժանէ գործն և աւագերիցու տնօրինման
պէտք չկայ: Այդ հարկը սակայն շատ
հազուադէպ է. նաւաբեկութեան կամ հըր-
դեհի առնեմ, կարելի է՝ նոյնիսկ քիչ մը
հեռուէն, արձակել ամբողջ բազմութիւնը:
Բայց աւագերէցի կամ խոստովանահօր
ծանձրութիւնն ու գործերը, կամ տղոց
բազմութիւնն ու հասակը, ամենեւին պատ-
ճառ չեն որ հաւաքական արձակում մը
տրուի, որով Ս. Խորհուրդը կ'ոչնչացուի:
Ի վերջոյ կը մեղադրէ զիս Արգոյ խմ-
բագիրը՝ Հայաստանեայցս եկեղեցւոյն
«Հաղորդութեան Ս. Խորհուրդն անվաւեր
և դատապարտելի» կոչած ըլլալու: Ես.
քաւ, մի լիցի: Այսպիսի բան ըսած չեմ
երբեք և ըսելիք ալ չունիմ: Կը յանձնա-
րարեմ որ յօդուածս վերստին կարդայ,
թէ որ չ'ուզեր իմ և ամէն մարդու կող-
մանէ կոչուիլ Խեղճութիւնի:

Հ. ԳՐԻԳՈՐ ՍԱՐԳՍԵԱՆ

ԲՈՒՍԱԲԱՌԱԿԱՆ ԴԻՏՈՂՈՒԹԻՒՆՆԵՐ՝

Պրն. Հ. Աճառեանի «Հայերէն արմա-
տական բառարան» հոյակապ գործին
արժանի գրախօսական մ'ըրած է Հ. Ն.
Ակինեան վրդ. «Հանդէս Ամսօրեայ»-ի
մէջ (1930, Յուլիս-Օգոստ. էջ 482):
Յետ դրուատելու գործին մեծութիւնը,
թափուած անչափ աշխատանքը, պարու-
նակած լեզուական գանձը, յարգելի Հայ-
րը քննադատի անաչառութեամբ կը ջա-
նայ ցոյց տալ ինչ ինչ թերութիւններ որ
սպրդած են այդ գործին մէջ. և այդ հա-
մարձակութիւնը կ'ունենայ անշուշտ շնոր-
հիւ իր բազմակողմանի հմտութեան:

Ոչ նուազ հմտութիւն կը ցուցնէ նաեւ
— հակառակ որ մասնագէտ կամ յատկա-
պէս նուիրուող մը չէ այս ճիւղին — բու-
սաբառական դիտողութիւններու մէջ. սա-
կայն այնպիսի կնճառտ հարցերուն և լը-
կարծուն գետիներուն վրայ, ինչպէս են
բուսաբառական խնդիրները, զարմանալի
չէ եթէ յարգելի Հօր կարծիքներուն եւ
տուած մեկնութիւններուն մէջն ալ սպրը-
դած ըլլան ինչ ինչ թիրիմացութիւններ.
և յարգ. բանասէր Հայրը անշուշտ պիտի
ներէ որ մենք ալ մեր կարծիքները կամ
դիտողութիւններն աւելցնենք իր տուած
այս քանի մը մեկնութիւններու մասին:

Այս անգամ նկատի կ'առնենք «Ասո-
րեակ» բառը որու մասին Աճառեանի զը-
րածը թերի նկատելով Հ. Ակինեան վրդ.
բառին «ճշգրիտ իմաստը» գտնելու համար
յառաջ կը բերէ վկայութիւններ «Գաղիա-
նոսի բառը» ու «Թարգմանութիւն դեղոց»
Ձեռագիրներէն և ապա կը հետեւցնէ.

Ա. — «Երգումն = εὔρωμον, և. e-
ruca և կարդումն = καρδάμων, և. e-
cardamomum, գաղ. cardamome կը
զուգադրուին Ասորեակին, եւ վերջինս
համազգի կը ներկայացուի կոտեմի»:

Որով ըստ Հ. Ակինեանի Ասորեակին
ձգրիտ իմաստը կու տան յուն. Εὔρωμον,
Καρδάμων բառերը: Սակայն դիտել կու
տանք որ այս երկու յն. բառերը իրարմէ
բոլորովին տարբեր բոյսեր կը նշանակեն:
Εὔρωμον, ևատ. eruca, գաղ. roquette
խաչաքերներու (Cruciferae) տոհմէ՝ ա-
մենաշրեք բուսնող այն հանրածանօթ կծուա-
համ բանջարէն է, որ իբր աղցան, կամ
անոր մէջ կը գործածենք և թրք. բառով
roqqa սալարա կը կոչենք. մինչդեռ Καρ-
δάμων, ևատ. cardamomum, գաղ. cardamome,
Համեմներու (Amomeae) տոհմէ՝ միայն Հնդկաստանի կողմերուն յա-
տուկ քանի մը նմանատեսակ հատապտուղ-
ներու տրուած անուն մ'է, որոնք՝ մանա-
ւանդ ամենէն փոքրիկ տեսակը (Elattaria
cardamomum Mat.), ժամանակաւ շատ
յարգի էր բժշկութեան մէջ. արբ. և թրք.
div (գագուդէ):

Յայտնի է ուրեմն թէ Գաղիանոսի բա-
ռերուն մէջ շփոթութիւն մը կայ՝ զոր ան-
դրադարձած չըլլալով յարգելի բանասէր
Հայրը, բնականաբար սխալ հետեւանք
ներու յանգեր է:

Այս շփոթութեան բացատրութիւն մը
կարենալ տալու համար, ուղղակի աղ-
բւերին՝ Գաղիանոսի բառերուն դիմելու
ենք:

Գաղիանոս կը գրէ. 1. «Երգումն. Ա-
սորեակ» — 2. «Կարդումն(ը). Ասորեակ
կամ կոտիմն»:

Առաջին վկայութեան մէջ ոչ մէկ դի-
տելիք կայ, քանի որ Երգումն (ևատին.
eruca) և Ասորեակ (ևատիններէն eruca)
ուղղակի իրարու հոմանիշ բառեր են: Բայց
երկրորդին մէջ սխալը շատ յայտնի է,

1. Նախորդ մասը տես Բզմվ. 1931, էջ 140:

ՎԱՆՔԻՍ ԲԺՇԿԱՐԱՆՆԵՐԸ ԱՅՍՊԼՍ ԿԸ ԳՐԵՆ

«Կարգամոմո . . .	Ասորեակ կամ Կոտիմն» .	Գաղ. 1
«Կարգամոմոյ . . .	Ասորեակ կամ Կոտիմն» .	Գաղ. Թ. 662
«Կարգամոմոյ . . .	Ասորեակ կամ Կոտիմն» .	Գաղ. Թ. 1490
«Կարգամոմու . . .	Ասորեակ»	Գաղ. Թ. 1244 ²
«Եզգոմոն	Ասորեակ»	Գաղ. Փարիզեան օր.
«Եզգոմոն	Ասորեակ»	Գաղ. Փարիզեան ալլ օր.
«Եզգոմոն	Ասորեակ»	Գաղ. Թ. 39
«Եզգոմոն	Ասորեակ»	Գաղ. Թ. 344
«Եզգոմոն	Ասորեակ»	Գաղ. Թ. 1490
«Եզգոմոն	Ասորեակ»	Գաղ. Թ. 1244
«Ջըշիւր Ասորեակ»	Թարգման. դեղ. Թ. 1244 և 491	
«Ճարճիւր որ է Ասորեակ որ է Ջըկոտիմն»	Բժշկ. Թ. 35	
«Ասորեակ որ է Ղուրաթ ըլ այն»	Ամիրտ.ի «Անգիտաց անպէտ»	
«Ասորեակ տաք է... որ ուտէ գլուխն ցաւի»	Հին Բժշկ. Թ. 1281 ³	

Արդ այս մեր բոլոր բժշկարաններու համաձայն վկայութենէն կը հետեւի կրկին անգամ թէ վերի Թ. 892 և Թ. 491 սխալագիր բժշկարաններուն մէջ եղած «Սորեակ» «Սորեակ» ձեւերը պարզապէս պատահական սխալներ են. և թէ մեր նախնեաց համեմատ Ասորեակ կամ Ասորեակ բառը բնաւ ուրիշ համառօտ ձեւ չէ ունեցած:

Ամփոփելով բժշկարաններու վկայութիւնը, մեր տուած բացատրութիւններով հանդերձ՝ կրնանք կազմել հետեւեալ ցանկը.

«Կարտամա. [= արբ. كاردامون = յն. καρδαμίνη, Լատ. Cardamina]	Կոտիմն» (Հին Բժշկ.)
«Կարդամոմոն» [Եմալ } Կարդամոն. = յն. κάρδαμον, Լատ. Nasturtium]	Ասորեակ { (Գաղիանոս)
«Եզգոմոն. [= յն. εὔζωμον, Լատ. Eruca]	Կոտիմն { (Գաղիանոս)
«Ջըիւր. [= արբ. جرجير, Լատ. Eruca]	Ասորեակ» (Թարգ. դեղ.)
«Ճարճիւր. [= արբ. جرجير, Լատ. Eruca]	որ է Ասորեակ, որ է Ջըկոտիմն» Ամիրտ.
«Ղուրաթ ըլ այն [= արբ. قرصة العين, (= Կոտիմն ջրոյ), Լատ. Nasturtium]	որ է Ասորեակ» (Ամիրտ.)

որմէ յայտնի կը տեսնուի թէ Լատ. Cardamina-ի (գղ. Cardamine, Cresson alénois) հոմանիշը Կոտիմն է. իսկ ասոր համազգի Ասորեակ կամ Ասորեակ երկու նշանակութիւն ունի, 1. Լատ. Eruca (գղ. Roquette) և 2. Լատ. Nasturtium (գղ. Cresson) = Ջըկոտիմն, ինչպէս արդէն ուղիղ կերպով նշանակած են թէ՛ Հայրու. § 168 և թէ՛ Աճառեան (Արմատ. բորն. հտ. Ա. էջ 544) զորս թերի կը գտնէր Հ. Ակինեան վրդ.:

Մեր կարծիքին համեմատ Մեծարգոյ Հօր շփոթութեան պատճառ եղած են այն նմանաձայն բառերը զորս տեսանք, այսինքն՝

Յուն. Καρδάμωμον (գղ. cardamome) և Κάροδαμον (գղ. cardamine, cresson alénois)
Հայ. Ասորեակ (գղ. 1. roquette. 2. cresson) և Սորեակ (արմտիք մը. գղ. sorgho)
Արբ. جرجير (գղ. roquette) և Պրս. سڭڭر (գղ. senevé sauvage):

(Շարունակելի)

Հ. Ա. ՖԵՐԱՀԵԱՆ

1. Փարիզեան Ազգ. Մանդրն. Suppl. 43 (1282ին գրուած) զրջագրին օրինակութիւնը:
2. Գրուած 1307ին, — 3. Գրուած 1294ին:

ՌՈՒՍԱՀԱՅ ԹԱՏՐՈՆԻ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆԸ

(ՍԿԶԲԻՅ ՄԻՆՁԵՒ 70 — ԱԿԱՆ ԹԻԱԿԱՆԸ)

ՊԱՏՄԱ — ՔՆՆԱԴԱՏԱԿԱՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

(Շար. տես Բազմազէպ 1934, էջ 21)

Մեր ձեռքի տակ ունինք պատմական մի այլ պիէս, որը թէեւ սերտ առնչութիւն չունի ռուսահայ թատրոնի պատմութեան հետ, սակայն հայ թատերական գրականութեան սկզբնաւորութիւնը լուսաբանելու տեսակէտից բանում է մի նոր էջ:

Դա «ԽՏՐԱԳԻՄԱՅ ԴԺՐՈՂՈՒԹԵԱՆ» խորագրով, չորս գործողութիւնից բաղկացած, կատակերգութիւնն է, որ լոյս է տեսել 1821 թ. հոկտեմբեր 1-ին Կալկաթայում, Յորդանանեան Պօղոսի Յ. Տէր — Յակոբեանի տպարանում:

Ինչո՞ւն է կայանում հարկը տպագրական էջից բաղկացած այդ պիէսի նշանակութիւնը:

Երկու տեսակէտից պիէսն արժանի է ուշադրութեան: Առաջին և հիմնական եւ բնույթը պիէսի պատմական արժէքն է: Մինչեւ օրս յայտնագործւած պիէսների մէջ դա ամենահինն է, զրւած է մեզանից հարիւր տասնեակերկու տարի առաջ: Այդ տեսակէտից էլ պիէսն ունի պատմական նշանակութիւն եւ արժանի է առանձին ուսումնասիրութեան: Երկրորդ ուշագրաւ պիէսի բովանդակութիւնն է: Այն տեղ ձեր աչքերի առաջ պատկերանում է մեզանից մի դար առաջ գոյութիւն ունեւող հնդկահայ մեշչանական ընտանիքի վարք ու բարքը, կենցաղը: Ծանօթանում էք դուք այդ ընտանիքում ապրող կնոջ, էրիտաւար գիւնների բացասական օրիորդի և երիտաւար գիւնների բացասական

գծերի հետ: Ահա ձեզ այդ ընտանիքի մօր պատկերը, նրա բնաւորութեան առանձնաշատուկ գծերը, հոգեբանութիւնը.

«Իսկ իմ աղջկան ողջ էլ սիրում ան, Մինն ինձ սիրող՝ խօյ չի դուս գուման. Սիրողս ամուսնու՝ որ շատ պատիկ այ, Վախման ամ խարվի՝ խեղճն ապագայ, Իմ թշնամիքն խելքում կրեմն, Կասն շատ մեծ ամ, խելքից կխանն, Մարկոսն ինձ սիրէր շատ լէվ բան կլինէր, Փոքր պատիկ այ, ամանչեկէց չէր, Աղջիկս բաղդ ունի՝ որ ողջ էլ սիրեն, Ես շատ քամբաղդ ամ, որ ինձ սիրում չեն, Մարկոսն և Դօն Ժուանն շատ լէվ անձինք ան, Ախտս որ սոքա այժմս դառտակ ան, Էն որ բարին այ, Տէրն առաջնորդի՝ ինձ համար սիրող մինն պատրաստի»:

Թէ ո՞վ է պիէսի հեղինակը, յայտնի չէ: Շապիկի ճակատին կարդում ենք հետեւեալը. «Ախտասիրեալ ոչ ուն մատաղ բանաստեղծի»: Եւ մատաղ բանաստեղծը համեստութիւնից զրդւած թագցրել է իր իսկական անունը: Որ այդ համեստ բանաստեղծը Նոր — Ջուլայեցի է, միանգամայն բացայայտ է: Այդ հանգամանքը կարելի է հաստատել հէնց նրանով, որ պիէսը զրւած է Նոր — Ջուլայի բարբառով, զրաբարախառն և չափածոյ: Ո՞վ է սակայն Նոր — Ջուլայեցի այդ թատերագիրը: Ժամանակաշրջանի հնդկահայ բանաստեղծական գրականութեան պատմութեան մէջ փայլում են երեք յայտնի գրականագէտ»